

Sätuna

Uppdaterad den 14 maj, 2008

[Tillbaka](#)

Sätuna hamn - männtro att någon grävt i den gamla hamnbassängen? Nä...

Strax **invid** Hornborgasjöns nuvarande sydöstra strand låg Sätuna hamn, om vilken det förtäljes i en gammal sägen i trakten. Och visst kan man fortfarande skönja den gamla strandlinjen där noggrant staplade stenar plötsligt tar över. Detta är hamnen som föreslagits ha tillhört [staden Situn](#) där [Olof Skötkonung](#) lät prägla mynt.

Sätuna hamn har också föreslagits vara platsen där norske [Olav Haraldsson](#) lade till då han härjade i Svitjod år 1007, här i [Fornu Sigtunir](#) - där [Snorre](#) efter sitt besök hos [lagman Eskil](#) år 1219 skrev att man fortfarande kunde se stenarna där Olavs landgångar lades...

[Tillbaka](#)

[Skäggyxa](#) funnen vid Hornborgasjön, i [Hornborga](#) socken ett par km norr Sätuna

Till Sätuna kunde man förr ta sig med båt, se under [Skara](#). Idag ligger hamnen en bit bort från Hornborgasjön, men detta kan förklaras av landhöjningen, fem sänkningar av sjöns vattenstånd samt de senaste århundradenas utdikningar. Tidigare namn på Hornborgasjön har varit Lohne, Lonen och Lunden.

[Tillbaka](#)

Assar Blomberg skrev år 1929 sålunda:

"Sommaren 1918 hittades i Hornborgasjön - där vattenståndet till följd av den senaste sänkningen blivit synnerligen lågt - en s.k. kittelhatt (stormhatt) av järn från 1400-talet. Till skillnad från hjälmen, som tillhörde riddaren, brukades järnhattarna av de menige männen, och de buros som vanliga hattar med obetäckt ansikte. Den imponerande pjäsen väger c:a 2 kg. och har en diameter i brättet av 38-41 cm. samt en höjd av 19 cm". Man har även funnit ett svärd från samma period med en ovanlig ornamentering på hjaltet.

Prästen och hävdatecknaren Arvid Afzelius bodde på 1800-talet i Sätuna och berättade i en bok att han som liten vallpojke brukade valla sin farfars får på det närbelägna [Ekornavallen](#). Han skrev att Ekornavallen var "densamma som i Västgöotalagen kallas Lintorna-Vallen, där västgöotalagmannen skulle 'kväda lag' för den församlade menigheten".

[Tillbaka](#)

Sätuna - Fornu sigtunir - Situn

Det finns de som vill sätta likhetstecken mellan Sätuna och 'fornu sigtunir', även om denna mycket gamla skrivning av tradition ansetts mena [Sigtuna](#) norr om Mälaren. Dock - Sätuna hette i gamla tider Situn, precis som det står på västgötakungen [Olof Skötkonungs](#) mynt!

Och i det några km åt nordost belägna Häggum har man i en bokpärm funnit en text skriven delvis med runor - Austr for Situn. Hur gammal denna runinskrift är vet man dock inte.

Holger Bengtsson, författare till boken 'Svetljud - sveafolket från [Kinnekulles Upland](#)', kom efter att ha diskuterat med isländska språkmän fram till att "fornu sigtunir" hos [Snorre](#) inte avsåg ett ortnamn utan helt enkelt betydde "de forna Odengårdarna". Dessa kan ha legat var som helst, men mer troligt i Odenkultens äldsta bygder än norr om Mälaren. Dessutom menade Birger Nerman och Hugo Jungner att Odenkulten kom till trakten av Mälar-Sigtuna minst 500 år senare än till Vänerområdet. Läs om [när Oden kom till Västergötland](#).

[Tillbaka](#)

"Staden Situn"

"Här (i Sätuna) ha legat en stad, varefter märken efter torg och stenlagda gator ha utvisats, och där den första inflyttningen av Götar säges ha bosatt sig. Här bodde [Oden](#) under första tiden efter sin ankomst till landet. Ett flertal sägner och lokaliteter minna ännu om honom. Sålunda berättar en sägen i Sätuna om honom att han betat sina hästar på de så kallade Odensängarna därstädes, som därav erhållit sitt namn. På dessa ängar, helt nära vägen och gränsen mot [Hornborga](#), låg ända tills för några år sedan en större stenhäll, som bland ortsbefolkningen gick under benämningen "Markus sten", som av åtskilliga forskare angives såsom minne från [Kung Inges](#) tid. Afzelius - med ledning av på hans tid gängse sägn om en evangelist vid namn Markus - och efter honom flera skribenter anse nämligen, att stenen erhållit sitt namn efter en beryktad skald med detta namn som levde vid Kung Inges hov".

[Tillbaka](#)

Paris - Fyris?

Strax invid Sätuna ligger Paris. Ortsborna själva kallar dock inte platsen för Paris utan Fárís, likaväl som man på sin lokala västgötadialekt säger kjarka istället för kyrka. I Paris finns väldiga vallar som sluttar ner mot Hornborgaån, som Slafsån här blivit omdöpt till, en å som för 1000 år sedan var betydligt mer imponerande än idag. Om en Parisbo skulle gå ner till ån så skulle han säga att vägen dit går över Farisvallarna.

Paris - kan detta då vara platsen för [slaget vid Fyrisvallarna](#)? För det var nog inte vid Fyrisån i Uppland denna strid utspelade sig, den ån hette Salaån ända fram till på 1600-talet

Stefan Åsbom skrev på sin forna hemsida angående namnförändringen:

Med denna teknik (se ovan) kan man ju bevisa det mesta - om det nu inte var för områdets andra intressanta platser. Alldeles i närheten av Paris finns ju Sätuna, utpekad av Mac Key såsom varande [Olof Skötkonungs](#) myntpräglingsverkstad. Nu vet vi att arkeologerna funnit avtryck i bly från [myntverkstaden i Sigtuna](#) i Uppland. Det visade sig dock att Sätuna varit en forntida bosättning, så helt fel hade Mac Key inte.

Det intressanta är dock att platsen tidigare hette Situn, precis som det står på Olofs mynt från 1000-talet. Dessa "Situnmynt" berättar om en kung på kullen, d.v.s. [Kinnekulle](#), och vi vet sedan tidigare att det finns en ort som tidigare kallades "Fornu Sigtunir" några mil norrut (se under [Askeberga](#)). Denna ort ligger förvisso vid sjön Östen men tillhörde under forntiden samma vattensystem. Här har Mac Key också funnit sin "[Ubsolakulle](#)", med mystiska stora stenhällar, hålvägar och med platser som Köttgärdet och Riksberget.

Hur kan det komma sig att de mest berömda platserna i svensk historia - Fyris, Ubsola (Uppsala), Situn och Fornu Sigtunir finns med några mils avstånd på härifrån? Är det bara en slump eller finns det något konkret att finna här?

[Tillbaka](#)

RAÄ om tuna-namnen

Riksantikvarieämbetet skriver:

"Efterleden -tuna är en av de mest omdiskuterade inom den nordiska namnforskningen. Omkring 120 platser i Sverige, de flesta i Mälardalen, bär namn på -tuna (*Tuna*) och mycket talar för att många *tuna*-orter en gång varit någon form av centralorter för kult och politisk maktutövning. En tolkning av Sigtuna är att förleden är ett ord *sig* eller *sik* som betyder 'framsipprande vatten, vattensjukt ställe' och att detta åsyftar en bäck som rinner vid medeltidens Fornsigtuna".

Givetvis talar man här om [Sigtuna](#) vid Mälaren, men jämför gärna med sägnerna härifrån Sätuna och [Sigtunerne](#) vid Vad, inte långt från [Askeberga](#).

[Tillbaka](#)

Kyrkorna vid SÖ Hornborgasjön

Från 1100-talet och ända fram till 1800-talet låg det hela fem kyrkor utmed Honborgasjöns sydöstra strand. Längst i söder låg kung Inges [Hånger](#), och sedan följde med endast några få kilometers mellanrum [Sätuna kyrka](#), [Hornborga kyrka](#), [Broddetorps kyrka](#) och [Bolums kyrka](#).

[Tillbaka](#)

Sätunas forna kyrka

Om Sätuna kyrka som fortfarande fanns kvar i början av 1810-talet skrev Lindskog att "den är mörk och så liten, att den knapt är tillräcklig för denna lilla Socken. Kyrkan är upförd af huggen sten, hvars form tillkännagifver en hög ålder".

På 1580-talet berättas att såväl kyrka som intilliggande härbärke hade taken täckta med halm.

[Tillbaka](#)

Hornborga

Ruinen av Hornborga kyrka sedd från söder med en stavkorshäll från 1100-talet t.h.

Hornborga kyrkoruin är belägen på en kulle i anslutning till egendomen [Bosgården](#), strax norr om Hornborgaån. Kyrkan övergavs i början på 1800-talet då tornspiran blåste ner och skadade kyrkan.

Kyrkoruinens mursträckningar återstår till c:a en meters höjd och består av tuktad sandsten.

Den äldsta kyrkan uppfördes sannolikt under 1100- eller tidigt 1200-tal och bestod av rektangulärt långhus med smalare, rakslutet kor och samtida västtorn. Sakristia och vapenhus vidbyggdes på korets norra respektive långhusets södra sida, sannolikt under senmedeltiden.

Utmed kyrkoväggen fann man på 1880-talet två mycket gamla gravhällar varav den ena var försedd med såväl kors som runor. Se skäggyxan från Hornborga [ovan](#).

Peringsköld 1670

Kyrkan sedd från koret med ett vackert överstycke till tre smala spetsbågefönster nere t.h.

[Tillbaka](#)

Kung Inges slott i Hornborga?

Ytterberg i sydöstra delen av Hornborgasjön där kung Inges slott sägs ha stått, borgen där ute på hornet - Hornborg...

P E Lindskog år 1810:

"På Hornborga bys egor, å en udde vid sjön, synas några obetydliga kvarlevor, bestående i förfallna källrar och stensamlingar efter en större byggnad eller slott, som hetat Ytterberg eller Ytterborg. När och av vem detta blivit upfört samt anledningen till dess förstöring är numera obekant: sannolikt har det för 3 å 400 år sedan (*skrivet år 1810*) varit bebott. Stället bär ännu namn av Ytterberget. En större å, eller älf, genomskär södra delen av Församlingen. Den är utmärkt för sitt häftiga flödande om vårtiden, vilket härrör från det ymniga isvatten som då vanligtvis nedstörtar från angränsande berg. I denna å finns åtskilliga Tullkvarnar, som dock stundom skadas av förutnämnda vattinflöde, ävensom de vid infallande långvarig torka, i brist på vatten, ehuru stor denna å är, avstanna".

Assessorn i Antikvariatskollegium Johan Hadorph skrev i slutet av 1600-talet att "Ett slott finns utföre Hornborgasjön, där han mäst bott" ([Inge d.ä.](#)). Det verkar som om slottet vid Hadorphs besök fortfarande funnits till.

På 1930-talet omtalas tre gropar, två invid varandra varav en åtta meter i diameter och en tredje ca 40 m NNV därom, också ca 8 m i diameter. Dessutom omtalas vad som förefallit ha varit några hörnstenar till en byggnad, ca 9x16 m, och man har också funnit tegelrester på platsen. Ute i vattnet omtalas ett stenrev som skall ha avslutats med ett pälverk av ek.

Då Ytterberg undersöktes arkeologiskt i samarbete med studiecirkeldeltagare i [Sätuna](#) framkom en källare med trapphus tillsammans med fynd från 1400-och 1600-talen. Utförda C14-dateringar gav dateringarna 1130, 1300 och 1700.

Från Ytterberg lär man på 1200-talet kunnat ta sig med båt till hamnen i [Skara](#).

[Tillbaka](#)

Rännehögen alldeles väster om Bosgården, totalt ca 50 m i diameter

På Almeö ca två km söder om Ytterberg finns en mycket märklig platå, ca 130x80 meter stor som påminner starkt om den platå där [Gälakvist](#) låg. Här har man funnit den berömda Almeöhunden, ca 9.000 år gammal.

Ca 200 meter nordväst om [Hornborga kyrka](#) ligger Kungagraven som är en gånggrift i en hög, ca 27 x 22 m, men hela området åt väster mot Hornborgasjön är fylld med gravar - i söder ligger Odensängarna. I hornborga har man funnit en guldring från folkvandringstid - [se den här](#).

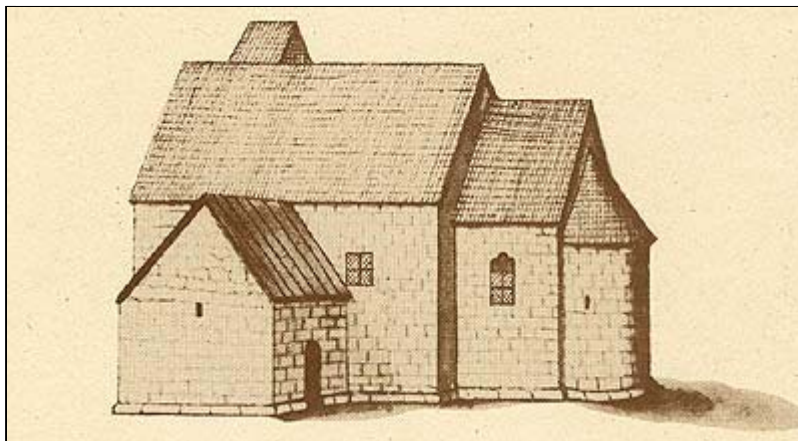

Stålhjälme (kittelhatt) från 1400-talet, funnen utanför Ytterberg

Läs mer, extern länk:
[En hund begravd i Hornborgasjön](#)

[Tillbaka](#)

Broddetorp

Peringsköld, 1670-tal

Den forna stenkyrkan i Broddetorp var moderkyrka för Broddetorps pastorat som bestod av Broddetorp, Bolum, Hornborga och Sätuna kyrkbyar. Den äldsta stenkyrkan i Broddetorp bestod av rektangulärt långhus och smalare absidkor, sannolikt uppförd under 1100-talet. Den gamla kyrkplatsen är belägen knappt en km öster om den nuvarande som uppfördes 1821.

Lindskog:

"Moderkyrkan Broddetorp är gammal och förfallen, har tillförne varit ganska liten, men blef 1764 och följ. något utvidgad och förbättrad. Hit hörer en liten äng, som för närvarande bortarrenderas emot 1 1/3 R:dlr banko".

[Tillbaka](#)

Det makalösa altaret som mycket väl kan ha tjänat som högaltare i Skara domkyrka

Det gyllene altare som stått i Broddetorps kyrka tros en gång ha fungerat som högaltare i [Skara domkyrka](#), anskaffat dit från Jylland av biskop [Bengt den gode](#) på 1100-talet för att sedan troligen skänkas till Broddetorp av biskop [Brynolf](#) i början av 1300-talet i samband med att domkyrkan byggdes om.

Antemensalet är fastsatt på en skiva av ek vilken har ytbehandlats på ett sådant sätt att man får den absoluta uppfattningen att det hela är utfört i renaste guld. De många figurerna och utsirningarna är av förgylld koppar och är mejslade emot betraktaren. Ytan är sedan belagd med inbränd linolja för att återge skuggor och högdagrar på ett livfullt sätt.

Även i Broddetorp kom altaret att degraderas, och blev för en tid flyttad in i sakristian. Men inte heller där fick det stanna, utan monterades ner och förvarades under en av kyrkbänkarna där särskilt det tillhörande krucifixet blev illa medfaret av kyrkobesökarnas fötter...

Se en bild från överdelen av altaret som mycket väl skulle kunna föreställa kung [Erik den helige!](#)

Källa:
Skatter i Skaraborg av Sixten Västgöta-Bengtsson

I Broddetorp hölls år 1529 ett stort möte där två biskopar från [Linköping](#) höll dundrande förmaningstal för Västergötlands allmoge i anledning av [Västgötaherrarnas uppror](#) mot Gustav Vasa som då precis kommit av sig. Vad man ville åstadkomma var att få bönderna att lova den rätte kungen (Vasa) fortsatt trohet och att få bönderna i insikt om att den Lutherska läran nu var den som skulle vara allena rådande i riket. Att man valde just Broddetorp som platsen för detta möte bör vittna om ortens betydelse.

[Tillbaka](#)

Bolum

Bolums stenkyrka blev högst sannolikt uppförd under 1100-talet. På dess ödekyrkogård som ligger en km norr om dagens kyrka i Broddetorp uppfördes år 1874 ett skolhus. Socknen skrev år 1397 som *Buleem sokn*. Se den fantastiska [dopfunten](#) från kyrkan hos [historiska.se](#). Denna funt har varit upphovet till benämningen Bolumgruppen bland dopfuntar. Se också [bronsålderskniven](#) liksom [guldet](#) från Bjellum från [folkvandringstid](#).

Lindskog:

"Bolums kyrka är belägen i Bolums by på en jämn och vacker plats, hvaräst öfver Hornborga-sjön är en vacker utsigt. Vid slutet af 1740 blef kyrkan tillökad med en utbyggnad å norra sidan, hvadan den nu med sitt motsvarande vapenhus å södra sidan liknar en korrskyrka. Den är försedd med torn och på den mindre af deruti varande 2: ne klåckor finnes årtalet 1389 m.m. Kyrkogården är omkring planterad med alm, ask och lönn".

"Vid Korsbacken ej långt från Bolumstorps by och hemmanet Korstorp finnes en RUNSTEN, avslagen på ena ändan, vars inskription nu mera är nog utnött och otydlig. Utom dessa fornlämningar finnas även här och där vanliga Stenkummel och Ättehögar, men hvilke äro mindre anmärkningsvärde".

Ett annat Bolum låg vid [Fullösa](#) nedanför [Kinnekulle](#).

[Tillbaka](#)

Heljesgården i Bolum ovan Hornborgasjön och Kinnekulle i fjärran, tre mil bort

Källor:

[Medeltiden i Västergötland](#)

[FMIS](#)

[RAÄ](#)

[P E Lindskog](#)

[Karta över Falköpingstrakten](#)

[Index över kyrkorna](#)

[Tillbaka](#)

[Till index för Bengans historiasidor](#)